

Мальчикова Д.С. Особливості розбудови екологічної мережі в умовах антропогенно перетвореного регіону / Д.С. Мальчикова // VI Ботанічні читання пам'яті Й.К. Пачоського. Зб. тез доповідей міжнар. наук. конф. (м. Херсон, 19-22 травня 2014 року) / Відп. ред. М.Ф. Бойко. – Херсон: Айлант, 2014. – С. 69-70.

Д.С. Мальчикова
Херсонський державний університет
**ОСОБЛИВОСТІ РОЗБУДОВИ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ В УМОВАХ
АНТРОПОГЕННО ПЕРЕТВОРЕНОГО РЕГІОНУ**

The specific features of nature using of Kherson region are determined and analyzed, by which land can generate ecological network. The problems of creating natural environmental safety frame region under anthropogenically fragmented steppe region are described.

На сучасній стадії техногенної революції темпи антропогенних змін рослинного покриву, екосистем і ландшафтів перевищили темпи еволюції природи, а ряд негативних змін (парниковий ефект, спустелювання, озонові дірки, кислотні дощі, забруднення важкими металами та їх хімічними сполуками) набули глобального значення. Порушення цілісності і єдності, в першу чергу автотрофного фотосинтезуючого компонента біосфери, під дією різних форм діяльності людини, є найбільшою загрозою, що вже перевищує значення збіднення генофонду. Банком генетичних ресурсів є природні екосистеми, які на величезних територіях тією чи іншою мірою видозмінені або ж зруйновані. При одному й тому ж ступені зовнішнього тиску глобальних і регіональних негативних факторів більш фрагментований рослинний покрив зазнає більших негативних змін. Тому в рамках Всеєвропейської стратегії збереження біологічного та ландшафтного різноманіття вже не один рік відбувається створення всеєвропейської екологічної мережі.

Сучасна національна політика України в галузі охорони навколишнього природного середовища та просторового розвитку формується в контексті загальноєвропейської політики і цілому спрямована на запобігання, обмеження та регулювання негативного впливу антропогенної діяльності на стан і якість навколишнього середовища. В Україні сьогодні на загальнодержавному рівні розроблені та затверджені законодавчо головні засади формування національної та регіональних схем екомережі. Що стосується основних структурних елементів екологічної мережі та їх складових, то їх перелік, хоч і дещо різниться в різних нормативних і наукових джерелах, але в цілому є цілком визначеним та обґрунтованим.

Разом з тим необхідно відзначити, що розбудова регіональних екомереж виявляється досить складним завданням в межах України саме з огляду на високий рівень освоєння території та значну фрагментацію природних ландшафтів. Так, землекористування на Півдні України, зокрема в Херсонській області, має яскраво виражений аграрний характер – рівень сільськогосподарського освоєння складає 69%, у власності сільськогосподарських підприємств, громадян, яким надані землі у власність і користування (як правило, для ведення сільського господарства) знаходиться майже 64 % земель. Така специфіка господарювання зумовлює дуже високий рівень перетвореності природного середовища і викликає значні проблеми під час планування каркасу екологічної безпеки території - екомережі.

Незважаючи на це, розрахунки, виконані в рамках даного дослідження, показують, що частка земель під екомережами в Херсонській області може становити 32% території (від 5,8% до 67,6% по окремим районам області), а систематизація матеріалів з розподілу земельного фонду (за загальноприйнятою формою б-зем) дає змогу побачити можливі

резерви створення елементів екомережі і характеризувати загальний регіональний потенціал створення екомережі, можливості його реалізації.

Визначимо окремо, за рахунок яких земель можна формувати екомережу Херсонського регіону:

1) По-перше, це *землі природно-заповідного фонду (ПЗФ)*, які можуть стати ядрами екомережі. Законодавчо в Україні встановлена норма частки земель ПЗФ на рівні 5 % території. Зрозуміло, що в межах посушливих, маловодних і безлісних територій більшості районів Херсонщини цей норматив необхідно збільшити до 7 – 10 %.

2) До складу проєктованих екомереж необхідно включати *лісові землі* (ліси першої групи) та *рекреаційні ділянки*. Головною проблемою при цьому є законодавчо невизначений в багатьох випадках статус рекреаційних територій. Так, наприклад, значні за площею ділянки узбережжя Чорного та Азовського морів, Каховського водосховища вже тривалий час використовуються в цілях так званої “неорганізованої” рекреації на місцях, не пристосованих до даного виду діяльності.

3) Головною складовою майбутніх екомереж повинні стати *землі водного фонду*, особливий статус яких вже чітко визначений і регламентований щодо використання Земельним і Водним кодексами України. Разом з тим, проблематичним є те, що нові категорії земель (зокрема, водоохоронні зони, прибережні захисні смуги), які законодавчо встановлені у 1990-х роках ще не виділені на місцевості і не показані на планах землекористування. Необхідні спеціальні земельно-проектувальні роботи, відповідні організаційні заходи і значні кошти.

4) Значним резервом для формування екомереж є *малопродуктивні та деградовані сільськогосподарські землі*. Частки еродованих, засолених, підтоплених, дефльованих земель у Херсонській області неприпустимо високі. Разом з тим, досить проблематичним є питання їх інвентаризації і виведення із сільськогосподарського обробітку, «консервування» і повертання до стану природних угідь – пасовищ, сіножатей, чагарників, лісів, водно-болотних угідь.

Не можна не відзначити, що такі прості і на перший погляд оптимістичні розрахунки у реальному житті ускладнюються значною кількістю невизначених і проблемних питань, зокрема:

1) Згідно законодавства ключовими ділянками регіональної та національної екомереж насамперед мають стати території ПЗФ. Разом з тим висока складність і вартість робіт щодо винесення меж в натурі зумовила ситуацію, коли у більшості випадків відсутні реальні межі територій ПЗФ на місцевості (землі ПЗФ «розмиті» серед земель лісового, водного фонду, сільськогосподарського призначення), натомість «присутня» значна кількість конфліктів між землекористувачами.

2) Деякі об'єкти і території ПЗФ місцевого (регіонального) рівня взагалі не нанесені на картографічну основу, а на місцевості навіть візуально не визначаються (наприклад, гідрологічна пам'ятка природи «Джерело Шилова Балка»).

3) Окремі території ПЗФ внаслідок наявності прорахунків і протиріч у законодавчо-нормативній базі активно розпайовуються. Зрозуміло, що надалі не можна говорити про повноцінне виконання такими територіями ПЗФ середовищестабілізуючих функцій.

5) Згідно Постанови КМУ від 23 листопада 1995 р. №935 «Про заходи щодо охорони водно-болотних угідь, які мають міжнародне значення» та Наказу Мінприроди від 11 квітня 2005 року №131 «Про охорону водно-болотних угідь міжнародного значення» в межах Херсонської, Миколаївської областей та АР Крим знаходяться значні площі водно-болотних угідь, але їх фактичний розподіл за регіонами відсутній і законодавчий статус невизначений.

Перелік проблем створення природного каркасу екобезпеки регіону в умовах степового антропогенно фрагментованого регіону можна продовжувати, сказавши про

невизначеність таких важливих природоохоронних територіальних елементів як водоохоронні зони та прибережні захисні смуги, земельні ділянки, на яких зростають природні рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України та території, які є місцями перебування чи зростання видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України тощо.